

Percepcija tujega v potopisnih pesmih Oswalda von Wolkensteina¹

1. Raziskave akademika Janeza Stanonika na področju srednjeveške nemške književnosti na Slovenskem in njegove pobude

Na začetku svoje znanstvene kariere se je prof. Janez Stanonik posvetil preučevanju srednjeveške nemške književnosti na Slovenskem. Plod njegovih raziskav je njegova disertacija *Ostanki srednjeveškega nemškega slovstva na Kranjskem*, ki jo je zagovarjal leta 1953. Podal je natančen pregled besedil, ki jih zasledimo na območju Kranjske, in jih umestil v širši literarno-zgodovinski kontekst, nekatere pa tudi vsebinsko in jezikovno natančneje analiziral. Pri ostankih srednjeveške nemške književnosti na Kranjskem gre v glavnem za prepise nemških literarnih del, ki niso nastala na Kranjskem; rokopisi so bodisi prišli od drugod bodisi so jih na Kranjskem le prepisali. Čeprav Kranjska v nasprotju s Štajersko in Koroško ni bila literarno produktivna – morda z izjemo nemških zagovorov v rokopisu 224 Narodne in Univerzitetne knjižnice Ljubljana, »ki pa prav tako«, kot piše Stanonik (1957: 8), »posebej ne izstopajo iz tovrstne literature in tradicije« – sledi nemške literarne ustvarjalnosti na Kranjskem pričajo o tem, da so se tudi tamkajšnji posamezniki iz plemiških in premožnejših meščanskih krogov zanimali za nemško književnost svojega časa. Od prepisov nemških literarnih del, ki jih hrani NUK in jih velja še posebej izpostaviti, naj omenim le fragment *Parzivala* znamenitega Wolframa von Eschenbacha (Stanonik 1957: 19–26), ki sodi v sam vrh srednjeveške nemške književnosti.

Tudi v času, ko se je prof. Stanonik posvečal predvsem ameriškim študijam, ga je med drugim še vedno zanimala germanistična srednjeveška tematika, kot lahko razberemo iz njegovih poznejših publikacij. Leta 1973 je izšel njegov članek *Althochdeutsche Glossen aus Ljubljanaer Handschriften* (Starovisokonemške glose iz Ljubljanskih rokopisov). Gre za jezikovno analizo starovisokonemških glos, ki so jih prepisali šele v času od 12. do 15. stoletja, torej v obdobju, ko se je stara visoka nemščina že zdavnaj razvila v srednjo (1050–1350) oz. zgodnjo novo visoko nemščino (1350–1650), kar se večinoma

¹ Raziskovalni program št. P6-0265 je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

zrcali v vokalizmu in konzontanizmu besed. Tako je npr. stvnem. diftong *uo* (< pragerm. **ō*) velikokrat zapisan kot *ue*: *puech* (Stanonik 1973: 7), diftong *ue* pa je bavarska varianta, ki se v bavarskih pisnih besedilih pojavlja od 13. stoletja dalje (Weinhold 1867: 106–107).

Sledita dva članka: *Die deutsche Literatur im mittelalterlichen Slowenien* (1987, Nemška književnost v srednjeveški Sloveniji) in *Die mittelalterliche deutschsprachige Literatur im slowenischen Gebiet* (1989, Srednjeveška nemška književnost na Slovenskem), ki vsebujeta pregled tedanjih tozadevnih znanstvenih raziskav. Stanonikove študije niso le dragocen doprinos k boljšemu poznavanju srednjeveške nemške književnosti na Slovenskem, v svojih člankih je tudi spodbujal naslednje generacije znanstvenikov, da bi s svojimi raziskovanji razširili in poglobili védenje o nemški srednjeveški ustvarjalnosti v slovenskih deželah. Med drugim je opozoril tudi na to, da bi bilo potrebno pesnitev *Die Ansprache des Teuffels gegen unsern Herrn* (Hudičeva pritožba zoper našega Gospoda) (Stanonik 1989: 278), ki jo je sredi 14. stoletja napisal Oton Rasp, član solnograške družine ministerialov in župnik iz Zgornje Bele (Obervellach) na Koroškem, ponovno preučiti. To bi bilo s kulturnozgodovinskega vidika zagotovo zelo zanimivo, saj besedilo, ki sodi v poznosrednjeveško tradicijo *Processus Satanae*, dokazuje uporabo rimsko-kanonskega procesnega prava v 14. st. v krogih, ki niso bili večji latinščine, odlikuje ga pa tudi humorističen način pisanja o Satanovih zločinih (Javor Briški 2022: 85–86). Žal je besedilo, kot piše Wilhelm Baum (2010: 234) v leksikonu srednjeveških avtorjev, izgubljeno. Nadalje prof. Stanonik (1989: 281f.) spodbuja k raziskavi viteških epov o kralju Arturju, Rolandu in Aleksandru Velikem v našem prostoru na osnovi razširjenosti imen literarnih figur, ki nastopajo v teh epih. Poleg mnogih drugih pobud prof. Stanonik (1989: 280) nagovarja k raziskovanju pesnitev Ulricha von Liechtensteina in Oswalda von Wolkensteina, ki sta v svoja besedila vpletla slovenske sintagme in s tem opozorila na pomen slovenskega jezika v fevdalnih krogih. Bil je začuden, da po njegovih informacijah do takrat, torej do leta 1989, ni obstajala nobena raziskava o teh avtorjih izpod peresa slovenskega literarnega zgodovinarja. To začudenje prof. Stanonika me je spodbudilo k pričujočim razmišljanjem o potovanjih Oswalda von Wolkensteina in njegovem dojetanju tujih kultur in ljudi. Pesnik je sicer v zadnjem času tudi med slovenskimi znanstveniki vzbudil večje zanimanje. Tako je Marija Klobčar (2021: 239) v svojem prispevku *Najstarejša pesemska pričevanja in vloga slovenskega jezika* izpostavila »[u]meščenost slovenskega jezika med najpomembnejše evropske jezike in navzočnost slovenskega plemstva v družbeni eliti tega časa«, Matej Šekli (2021: 212–214) pa je v svoj članek *Notranja in zunanja zgodovina slovenskega jezika v srednjem veku (ok. 550–155)* vključil dve Oswaldovi pesmi (št. 69: *Do fraig amors* (O, resnična ljubezen) in št. 119: *Bog de p[ri]mi*), ki ju je preučeval z jezikovnega vidika.

2. Oswald von Wolkenstein in njegova potovanja

V nasprotju z večino srednjeveških avtorjev je življenje tirolskega pesnika Oswalda von Wolkensteina, ki se je po vsej verjetnosti rodil 1376 na gradu Schöneck v dolini Pustertal in umrl 1445 v Meranu, relativno dobro dokumentirano. (Schwob 1989) Podatke o njegovem življenju in njegovih podvigih črpamo iz številnih arhivskih virov (A. Schwob 1999, 2001, 2004; A. in U. Schwob 2011, 2013) in njegovih delno avtobiografsko navdihnenih pesmi, ki pa niso odraz resničnosti, temveč poetična stilizacija pesnikovega jaza in njegovih doživetij. Poleg navedenih virov obstajajo še podobe avtorja v rokopisih A (Dunaj, cod. 2777) in B (Innsbruck, Univerzitetna knjižnica, brez signature) in spomenik na Brikenski stolnici iz leta 1408. (Wachinger 2010: 134–135) V svojem, za takratne čase dokaj dolgem življenju, je prepotoval veliko dežel. (Schwob 1989: 24–26, 29–33, 75–81, 89–91, 103–108, 111–126, 158–160, 181–186, 217–220, 227–228, 231–239, 243–249)

Potovanje v srednjem veku pa ni bilo samoumevno in ne samemu sebi namen, kar lahko sklepamo že iz prvotnega pomena samostalnika *Reise*, ki v nemškem jeziku do 16. st. običajno pomeni ‘odprava na vojaški podvig’ oz. ‘vojaški podvig sam’. (Grimm 1991: 718) Torej je šlo za neprostovoljno dejanje, ki je bilo zaznamovano z velikimi odpovedovanji. Večina prebivalstva – če izvzamemo npr. preseljevanje narodov – načeloma ni zapustila svojih domačih krajev. Le posamezniki so se podali na pot v tujino in so bili toliko bolj izpostavljeni tam prežečim nevarnostim, ker so zapustili varni krog domače skupnosti. Kaj je ljudi poleg takratnih življenjskih okoliščin še odvrčalo, da bi se podali na pot v neznano? Zagotovo jih je od potovanja v tuje dežele odvrčal tudi sv. Avguštin, ki je ljudem prepovedoval, da bi bili radovedni. Radovednost, ki je po takratnem mišljenju odvrčala človeka od Boga, so namreč imeli za greh, ki ogroža dušni blagor. Zato so bila potovanja, ki so bila sama sebi namen, prepovedana. (Brenner 1990: 129) Da bi obšli to prepoved, so ljudje potovali z določenim namenom, njihova potovanja pa so pogosto odobrile višje instance. Poleg vojaških in misijonarskih podvigov ter trgovskih in poslanskih potovanj je bilo načrtovano potovanje tudi romanje. Pred odhodom v svete kraje so si romarji pri opatu ali škofu morali priskrbeti dovoljenje. Prejeli so romarski blagoslov in spremno pismo, da bi se razlikovali od navadnih potepuhov. S svojo posebno odpravo z romarsko palico in kuto so uživali posebno zaščito, bili so oproščeni carinskih dajatev in naj vsaj teoretično ne bi bili vpleteni v bojevanja. Poleg lokalnih oz. regionalnih romarskih krajev so bili priljubljeni daljni romarski kraji: Rim, Santiago de Compostela in na prvem mestu Jeruzalem v Sveti deželi. Čas, pot in potek romanja so bili bolj ali manj določeni. Morsko potovanje iz Benetk do Sv. dežele je bilo podobno današnjemu organiziranemu

potovanju z vnaprej določeno ceno. Romarji so z ladjarjem sklenili pogodbo, kjer so bile vse storitve natančno zabeležene.

Sredozemska pot, ki je trajala štiri do sedem tednov, je potekala vzdolž vzhodne Jadranske obale, potem preko Krfa in grškega mesta Modon (Methoni) do Krete, Rodosa, Cipra in Jafe, od koder so se romarji odpravili v Jeruzalem, kjer so obiskali svete kraje pod vodstvom tam živečih frančiškanov, ki so organizirali tudi izlete v bližnjo okolico. Ustaljen romarski program je med drugim vključeval tri noči, preživete v grobni cerkvi, kjer so predvsem udeležence plemiškega stanu v svečanem obredu povišali v viteze svetega groba.

Po obisku Jeruzalema in bližnje okolice so se nekateri romarji po že znani morski poti vračali v Benetke, drugi pa so se odpravili na Sinajski polotok do Kaira in Aleksandrije, od koder so pluli nazaj do Benetk.

Kaj je romarje spodbudilo, da so se podali na tako težavno pot v Sveto deželo? Na prvem mestu so zagotovo verski vzgibi. V svetih krajih so lahko zaprosili za odpustek svojih grehov, vedno bolj mikavna pa je bila pridobitev naziva viteza svetega groba, kar je bila velika čast, ki je dvignila njihov družbeni ugled. Nenazadnje pa je bila motivacija za romanje tudi človeška radovednost, saj je romar pod versko krinko lahko potešil svoje želje po spoznavanju neznanih ljudi in dežel. (prim. Wolf 1989: 82–84; Reichert 2017)

Povsem druge – namreč vzgojne – razloge je imel odhod od doma za mladeniča iz plemiških krogov. Običajno je v starosti od sedem do štirinajst let zapustil svoje starše, da bi si na tujem dvoru pridobil viteška znanja in veščine, kot so plavanje, jahanje, streljanje z lokom in puščico, sabljanje, lov, igranje šaha, pisanje verzov oziroma poznavanje junaških epov in dvorskih romanov ter glasbene spretnosti (prim. Boehm 2002: 2199).

Kot desetletni deček je tudi Oswald zapustil svoje starše, domnevno v spremstvu viteza vojaka, ki mu je služil kot sel, kuhar, konjski hlapec in veslač in pri katerem se je verjetno naučil tudi določenih spretnosti. V tem času je veliko potoval, verjetno se je udeležil bojev Nemškega viteškega reda v Prusiji (OW 123, III, 14), druga potovanja po Evropi in na Sinajskem polotoku, ki jih Oswald navaja v svoji pesmi, so v tem času vprašljiva (OW 18, I, 1–16). Po smrti očeta se je vrnil na Tirolsko in se že 1401 na svoje stroške (OW 18, II, 3) udeležil vojnega pohoda v Italijo pod vodstvom kralja Ruprechta. V letih 1402/03 se je ponovno mudil v tujini, morda je v tem času kot trgovec skušal obogateti, kar mu zaradi brodoloma na Črnem morju ni uspelo (OW 18, II, 12–13; 23, II, 19–20). (Wachinger 2010: 134–136) Zagotovo pa se je 13. maja 1403 mudil na Bledu, kot lahko razberemo iz dokumenta, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani. Naveden je kot priča v službi briksenskega škofa. (A. Schwob 1999: 64–66). Domnevno je 1409/11 romal v Sveto deželo s povratkom preko Aleksandrije in se morda 1412/13 udeležil Beneške vojne Sigismunda (OW

18, II, 2). Iz tega obdobja namreč ni arhivskih virov, ki bi potrjevali njegovo prisotnost na Tirolskem. V času Konstanškega koncila je služboval pri kralju Sigismundu in bil član poslanske misije. Avgusta 1415 je na strani Portugalcev sodeloval pri osvojitvi arabskega mesta Ceuta (OW 26, II, 2), septembra istega leta se je v Perpignanu ponovno srečal s kraljem; bil je priča slavnostnega prihoda kralja Sigismunda, požara v bližini kraljeve rezidence in težavnih pogajanj pri odpravi shizme; kralja je pospremil v Narbonne in Pariz (OW 19). Na tem potovanju pa sta ga počastili aragonska vdova, kraljica Margarita de Prades, (OW 18, III, 1; 19, XX, 1–5) in soproga francoskega kralja Karla IV. (OW 19, XXIV, 5–10), kar je bil višek njegove plemiške kariere. Sodeč po podobah v rokopisih A in B, je bil Oswald verjetno takrat sprejet v aragonski Red vrča, ki so ga podeljevali predvsem za zasluge v boju proti nevernim. Iz osebnih razlogov se je Oswald 1416 vračal na Tirolsko. Leta 1419 se je mudil pri kralju na Madžarskem, leta 1420 pa je morda v družbi tirolskih vitezov na strani kralja Sigismunda sodeloval v prvi protihusitski križarski vojni na Češkem. Zaradi težav v domovini je Oswald v letih 1422 in 1424/25 iskal pomoč pri kralju na Madžarskem, kar pa ni obrodilo zelenih sadov. Leta 1427/28 je potoval preko Salzburga, Heidelberga in Kölna v Vestfalijo, kjer naj bi ga tajno sodišče ('Feme') sprejelo za svojega člana. Leta 1431 se je udeležil državnega zbora v Nürnbergu, kjer je bil povzdignjen v Zmajev viteški red, morda se je od tam pridružil peti protihusitski križarski vojni in doživel poraz kraljevih čet (OW 134). Januarja 1432 ga je kralj odpoklical v Piacenzo, kjer se je mudil nekaj mesecev (OW 103), preden je pospremil kraljevega kanclerja na baselski koncil. Morda je leta 1433 prisostoval Sigismundovemu kronanju za cesarja v Rimu, leta 1434 pa ga je še zadnjič srečal na državnem zboru v Ulmu. Od takrat je zaradi svojih različnih političnih funkcij potoval le še po Tirolski in Goriškem. (Wachinger 2010: 136–142, Baasch, Nürnberger 1986: 140–141)

Iz tega orisa je razvidno, da je Oswald prepotoval veliko evropskih dežel, Sinajski polotok in Egipt, mudil se je tudi na severni obali Afrike (Ceuta). Kako se torej tuje dežele, kulture in ljudje zrcalijo v njegovih pesmih? Kakšen pomen jim pripisuje avtor?

3. Percepcija tujega v pesmih in pomen potovanja za Oswalda

Oswaldove pesmi, ki tematizirajo potovanje, lahko razdelimo v štiri skupine (Müller 1969: 8–9; 2003: 178–179):

- I. pesmi, v katerih Oswald svoja doživetja na potovanjih pripoveduje 'mimogrede': OW 12, 17, 21, 35, 86, 126;

- II. pesmi, v katerih opisuje omejen izsek nekega potovanja: OW 30, 45, 55, 86, 98, 99, 103, 105, 122, 123;
- III. pesmi, v katerih poroča o poteku celotnega potovanja: OW 19, 41;
- IV. pesmi, v katerih Oswald retrospektivno iz spomina pripoveduje o svojih potovanjih: OW 18, 23, 26, 44, 104.

Prave potopisne pesmi so po Mayrju (1961; Müller 2003: 178) le pesmi iz II. in III. skupine, ker le te neposredno poročajo o določenem potovanju. Moj namen ni, da bi vse Oswaldove pesmi s potovalno tematiko predstavila v celoti, izpostavila bi le nekaj izstopajočih značilnosti, ki sem jih opazala pri branju teh besedil.

Najprej me zanima, katere funkcije ima seznam dežel, t. i. 'Länderkatalog', ki ga najdemo v marsikateri pesmi (OW 12, 21, 18, 44):

In Frankereich,
Spanien, Arrigun, Castilie, Engellant,
Tennmark, Sweden, Behem, Ungern dort,
in Püllen und Afferen,
in Cippern und Cecilie,
in Portugal, Granaten, Soldans kron –
Die sechzehen kunigreich
hab ich umbfaren und versuecht, bis das
ich vand
mit treuen neur ein stäten hort;
der wil mich treu geweren
umb meinen dienst an zweifels we,
mag ich ir neur zu willen leben schon.
(OW 12, I, 1–12)

Francija
Léon in Galicija, Aragon, Kastilija, Anglija,
Danska, Švedska, Češka, Madžarska,
Apulija in Navara,
Ciper in Sicilija,
Portugalska, Granada in Egipt:
Teh šestnajst kraljevin
sem prepotoval in raziskal, dokler nisem
našel
le enega stalnega zaklada;
ta mi bo za mojo službo držal zvestobo –
brez bolečega nezaupanja –,
v kolikor zanj živim zvesto predan, kot se
spodobi.²

V pesmi 12 *In Frankereich* naštetih dežel, ki jih je lirični jaz prepotoval nekoč v svojem življenju, poslušalca ne približa, ne odkriva mu njihovih posebnosti, imajo pa nekaj skupnega, so kraljevine, ki jih je spoznal. V ospredju torej niso posamezne dežele, temveč domnevno dejstvo, da jih je pesnik prepotoval in si v daljnih krajih nabral veliko izkušenj, ki so ga pa privedle le do enega spoznanja: vsa zemeljska kraljestva, naj bodo še tako bleščeča, so podvržena nenehnim spremembam, ki posameznika pahnejo v negotovost. Edina stalnica v tem nenehno spreminjajočem se svetu je zanj božja mati, tako namreč »stätēn hort« interpretira Wernfried Hofmeister (2011: 41, op. 38), ki je Oswaldove pesmi prevedel v sodobno nemščino.

V erotični pesmi 21a *Ir alten weib, nu freut eu mit den jungen* (Stare babnice, z mladimi se veselite zdaj!) igra seznam dežel povsem drugo vlogo:

² Slovenski prevodi avtorice v prispevku temeljijo na originalnih besedilih Oswalda von Wolkensteina in novovisokonemških prevodih (prim. Hofmeister 2011).

Ispania, Preussen, Soldans lant,
Tenmark, Reussen, Eifen strant,
Afferen, Frankreich, Engelant,
Flandern, Bickardi, Prabant,
Cippern, Nappel, Romani, Duscant,

Reinstram – wer dich hat erkant,
bistus der freude tocken. (OW 21a, III,
16–22)

Naj bo Španija, Prusija, Egipt,
Danska, Rusija, Estonija,
Navara, Francija, Anglija,
Flandrija, Pikardija, Brabant,
Ciper, Neapelj, Bizantinsko cesarstvo,
Toskana

ali Porenje – kdor je spoznal tebe,
ve, da si punčka veselja prav ti!

Pridobljene izkušnje širom sveta popotniku izostrijo presojo, njegovo mnenje naj bi bilo zato še toliko bolj utemeljeno in splošno veljavno.

Tudi v pesmi 18 *Es fuegt sich, do ich was zehen jaren alt* (Primerno je bilo, ko sem bil star deset let), ki predstavlja retrospektivo pesnikovega življenja, naštete dežele (II, 1–2) pomenijo (pre)izkušnje, ki jih je avtor domnevno preстал oz. pridobil prav tam. Značilnosti tujih dežel niso relevantne. Soočanje s tujim, neznanim, krepi posameznikove sposobnosti, kar nakazuje pesnikovo znanje naštetih tujih jezikov v naslednjih vrsticah:

Franzoisch, mörisch, katlonisch und
kastilian,
teutsch, latein, windisch, lampertisch,
reuschisch und roman
die zehen sprach hab ich gebraucht, wenn
mir zerran; (OW 18, II, 5–7)

Francosko, arabsko, katalonsko in
kastiljsko,
nemško, latinsko, slovensko, italijansko,
rusko in ladinsko,
teh deset jezikov sem uporabljal, kadar je
bilo potrebno.

Na splošno najbolj znan katalog dežel v Oswaldovih pesmih je na začetku pesmi 44:

Durch Barbarei, Arabia,
durch Hermani in Persia,
durch Tartari in Suria,
durch Romani in Turggia,
Ibernia
der sprung han ich vergessen.
Durch Reussen, Preussen, Eiffenlant,
gen Litto, Liffen, ubern strant,
gen Tennmarkh, Sweden, in Prabant,
durch Flandern, Frankreich, Engelant
und Schottenland
hab ich lang nicht gemessen,
Durch Arragon, Kastilie,
Granaten und Afferen,
auss Portugal, Ispanie
bis gen dem vinstern steren,
von Profenz gen Marsilie –
In Races vor Saleren,

Po deželi Berberov, Arabiji,
po Armeniji v Perzijo,
po deželi Tatarov v Sirijo,
preko Bizantinskega cesarstva v Turčijo,
potem v Georgijo:
te skoke sem pozabil.
Po Rusiji, Prusiji, Estoniji
v Litvo, Livonijo vzdolž obale,
v smer Danske, Švedske, v Brabant,
po Flandriji, Franciji, Angliji
in Škotski
že dolgo več nisem potoval;
po Aragoniji, Kastiliji,
Granadi in Navari,
iz Portugalske, Léona in Galicije
do rta Finisterre,
iz Provanse v Marseille.
V Razzesu pod Sciliarom (Ratz vor Schlern),

daselbs beleib ich an der e,
mein ellend da zu meren
vast ungeren.
Auff einem runden kofel smal,
mit dickem wald umbfangen,
vil hoher berg und tieffe tal,
stain, stauden, stock, sneestangen
der sich ich teglich ane zal.
(OW 44, I, 1–26)

tam vztrajam v zakonskem stanu,
tam povečujem svojo bedo
zelo nerad
na okroglem, ozkem gorskem vrhu,
z gostim gozdom obdan.
Nešteto veliko visokih gora in globokih
dolin, kamnov, trajnic, štorov, snežnih palic
vidim dan za dnem.

V tej pesmi so dežele, ki jih je Oswald prepotoval, del pesnikove slavne preteklosti, ki jo hvali v nasprotju z obremenjujočo situacijo v tesnobnem okolju domačega kraja, kjer avtorja, nekdanjega svetovljana, utesnjuje vsakdanost družinskega življenja. Z idealizacijo preteklosti se tu pesnik poslužuje ustaljenega tóposa srednjeveške književnosti, ki ga realizira z nizanjem imen tujih dežel, kaj jih odlikuje, ne omenja. Bistveno je, da je bil širni svet prostor, v katerem se je некоč uveljavljal.

Podobno vlogo ima tudi seznam mest v pesmi 104 *Von trauren möcht ich werden taub* (Beda me omamlja). Na začetku 4. kitice Oswald z otožnostjo omenja Köln, Dunaj, Mainz, Pariz, Avignon, Konstanco in Nürnberg, kjer je doživel mnogo veselja v nasprotju z življenjem doma na visoki gori v družbi žene, otrok in s polno vsakdanjih skrbi.

V primerjavi z domačimi kraji ima tujina pozitivno konotacijo tudi v pesmi 26 *Durch abenteuer tal und berg so wolt ich varen* (Zaradi pustolovščin sem hotel prehoditi doline in gore). Po vzoru srednjeveških viteških romanov je tujina, polna prežečih nevarnosti, tudi kraj, ki privablja viteza, željnega avantur, da bi se s svojimi dejanji in pogumom izkazal in v dvorski družbi povečal svoj ugled:

Durch abenteuer tal und perg
so wolt ich varen, das ich nicht verläge.
Ab nach dem Rein gen Haidelberg,
in Engelant stuend mir der sin nicht träge,
gen Schottlant, Ierrland über see
auf hölgen gross gen Portugal zu siglen;
[...]

Von Lizabon in Barbarei,
gen Septa, das ich weilent half gewinnen,
da manger stolzer mor so frei
von seinem erb muesst hinden aus
entrinnen,
Granaten hett ich bas versuecht,
wie mich der rotte küng noch hett empfangen.
[...] (OW 26, I, 1–6; II, 1–6)

Zaradi pustolovščin sem hotel prehoditi
doline in gore, da ne bi poležaval.
Do Rena v Heidelberg,
tudi Anglija me ni malo mikala,
nato naprej proti Škotski in Irski,
od koder bi potem po morju plul na velikih
tovornih ladjah do Portugalske.
[...]
Naprej od Lizbone do dežele Berberov,
v Ceuto, ki sem jo некоč pomagal
osvoboditi
in kjer so mnogi svobodni Mavri morali
svoja posestva zapustiti.
Tudi Granado sem zatem preizkusil –
Kako me je rdeči kralj še sprejel!
[...]

Glagol 'verligen' v smislu 'poležavati', ki ga uporablja v tej pesmi, aludira na viteški roman *Erec* Hartmanna von Aueja. V tem delu glavni protagonist namreč zanemarja svoje viteške dolžnosti, ker se pretirano posveča ljubezni do svoje žene, zato je na svojem dvoru tarča posmehovanja. Edini izhod iz krize, ki jo doživlja, je, da se poda na pot v daljne kraje, pustolovščinam naproti. Toda poležavanje ima pri Oswaldu ironičen pomen, ki se razodene, ko govori o svojem ujetništvu leta 1427 (Spicker 2007: 128).

V pesmi 18 se je Oswald, kot vemo, ponašal z znanjem tujih jezikov, ki jih je zagotovo obvladal do te mere, da se je lahko sporazumeval. Mnogo italijanskih navtičnih izrazov je vpletel v pesem 17 *Var, heng und lass, halt in der mass* (Odrini, pluj brez zadržka in premišljeno počakaj), ko je opisal plovbo po Jadranu v času svojega romanja v Sv. deželo (Müller 1968: 115). Uporaba tujih terminov, ki jih nevesča publika ni razumela, je imela dvojni pomen: Gre za razkazovanje pesnikovega jezikovnega znanja in uprizoritev živahne plovbe, ki je pri poslušalcih z zvoki lokalno obarvanih izrazov zagotovo pričarala neposredno podoživljanje romarskega morskega potovanja.

Die bruff ze hant ker in levant,
und nim ze hilf an allen tant
den wint ponant mitten in dem poppen.
Des segels last zeuch an dem mast
hoch auf den gipfel, vach den gast,
timun halt vast und la das schiff nicht
noppen.
Maistro provenz hilft dir vordan
mit gunst des kluegen elemente trumetan,

grego, der man, vor dem so muestu orzen.

'Challa potzu, karga behend!'
mit der mensur und nach des kimpas
firmament
den magnet lent, levant la dich nicht forzen.
'Wassa alabanda springen,
teuff in die sutten hinab!'
forton la dich nicht dringen,
du var ee in die hab.
mag dir die porten werden,
so huett dich vor der erden,
du wirf den anker ab. (OW 17, II, 1–19)³

Takoj obrni premec proti vzhodu
in naj ti pomaga, ne da bi postal
lahkomiselni, veter *Ponant* s krme!
Dvigni celotno jadro ob jamboru do vrha in
ujemi zahodni veter!
Drži krmilo, da se ladja ne ziba!

Severozahodni veter ti pomaga naprej
z naklonjenostjo izurjenega elementa
severnega vetra;
pri severovzhodnem vetru, krmar, moraš
obrniti proti vetru!
Odveži vrv, hitro, vrv!
S pomočjo merilnega traku in strani neba
na morsk karti usmerjaj magnetno iglo.
Ne dopusti, da te vzhodni veter odrine!
'Čisto na nasprotno stran! Tecite, poskočite
dol na dno trupa!'
Ne dopusti, da te morski vihar premaga,
pravočasno pripluj v pristanišče!
Ko boš prispel do njegovega vhoda,
pazi na plitvine;
potem pa spusti sidro!

³ Tuje besede poudarila avtorica, prim. Klein 2015: 45–46.

4. Zaključek

Kot lahko razberemo iz Oswaldovega bogato dokumentiranega življenja in njegovih pesmi, je za takratne čase prepotoval veliko bližnjih in daljnih dežel, vendar je bil odhod v tuje kraje načeloma povezan z določenimi nalogami, ki jih je moral ali želel izvršiti. V obravnavanih potopisnih pesmih ne gre toliko za spoznavanje tujega, temveč za avtorjevo velikokrat bleščečo in junaško vlogo, ki jo je odigral na tujih prizoriščih, v središču teh pesmi niso tuji kraji, kulture in ljudje, temveč »JAZ Wolkenstein«, svetovni popotnik, in njegova doživetja v daljnih krajih, ki so ga obogatila in mu prinesla čast in slavo, čeprav v nekaterih pesmih tudi ne manjka samoironije, s katero pesnik ponazarja, da smejoča se distanca do samega sebe pripomore k premagovanju ne vedno prijetnih prigod, ki jih prinaša življenje.

Literatura

- Baasch, Karen in Nürnberger, Helmuth (1995): *Oswald von Wolkenstein*. Reinbek bei Hamburg: Rowolth Taschenbuch Verlag.
- Baum, Wilhelm (2010): Otto der Rasp. Ruh, Kurt, i. dr. (ur.): *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*. 7. zv. Berlin, New York: De Gruyter, st. 234–235.
- Boehm, Laetitia (2002): Erziehungs- und Bildungswesen. A. Westliches Europa. *Lexikon des Mittelalters*. Zv. 3. München: Deutscher Taschenbuchverlag, st. 2196–2203.
- Brenner, Peter J. (1990): *Der Reisebericht in der deutschen Literatur: ein Forschungsüberblick als Vorstudie zu einer Gattungsgeschichte*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Grimm, Jacob in Wilhelm (1991): *Deutsches Wörterbuch*. Zv. 14. München: Deutscher Taschenbuch Verlag. <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#5> [dostop 17. 03. 2023]
- Hofmeister, Wernfried (2011): *Oswald von Wolkenstein: Das poetische Werk. Gesamtübersetzung in neuhochdeutsche Prosa mit Übersetzungskommentaren und Textbibliographien*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Javor Briški, Marija (2022): Nemška književnost na Slovenskem od 11. do 16. stoletja. *Jezik in slovstvo* 67/1–2, str. 79–105.
- Klein, Karl Kurt (ur.) (2015): *Die Lieder Oswalds von Wolkenstein*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter. [= OW in številka pesmi]
- Klobčar, Marija (2021): Najstarejša pesemska pričevanja in vloga slovenskega jezika. Pavlič, Darja (ur.): *Slovenska poezija. Obdobja 40*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 237–246.
- Mayr, Norbert (1961): *Die Reiselieder und die Reisen Oswalds von Wolkenstein*. Innsbruck: Universitätsverlag Wagner.

- Müller, Ulrich (1968): »Dichtung« und »Wahrheit« in den Liedern Oswalda von Wolkenstein: *Die autobiographischen Lieder von den Reisen*. Göppingen: Kümmerle.
- Müller, Ulrich (2003): Gesungene Reiseberichte aus dem 15. Jahrhundert: die Reiselieder des Oswald von Wolkenstein. Ertzdorff, Xenja von in Giesemann, Gerhard (ur.): *Erkundung und Beschreibung der Welt. Zur Poetik der Reise- und Länderberichte*. Amsterdam, New York: Rodopi, str. 163–183.
- Reichert, Volker (2017): Einleitung. Konrad Grünemberg: *Von Konstanz nach Jerusalem. Eine Pilgerfahrt zum Heiligen Grab im Jahre 1486*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, str. 8–43.
- Schwob, Anton (1989): *Oswald von Wolkenstein. Eine Biographie*. Bozen: Verlagsanstalt Athesia.
- Schwob, Anton (ur.) (1999, 2001, 2004): *Die Lebenszeugnisse Oswalda von Wolkenstein*. Zv. 1–3: Dunaj, Köln, Weimar: Böhlau Verlag.
- Schwob, Anton in Ute Monika (ur.) (2011, 2013): *Die Lebenszeugnisse Oswalda von Wolkenstein*. Zv. 4–5: Dunaj, Köln, Weimar: Böhlau Verlag.
- Spicker, Johannes (2007): *Oswald von Wolkenstein: Die Lieder*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Stanonik, Janez (1957): *Ostanki srednjeveškega nemškega slovstva na Kranjskem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Stanonik, Janez (1973): Althochdeutsche Glossen aus Ljubljanaer Handschriften. *Acta neophilologica* 6, str. 2–24.
- Stanonik, Janez (1987): Die deutsche Literatur im mittelalterlichen Slowenien. *Acta neophilologica* 20, str. 10–18.
- Stanonik, Janez (1989): Die mittelalterliche deutschsprachige Literatur im slowenischen Gebiet. *Österreichische Osthefte* 31/3, str. 276–286.
- Šekli, Matej (2021): Notranja in zunanja zgodovina slovenskega jezika v srednjem veku (ok. 550–1550). Šekli, Matej in Rezoničnik, Lidija (ur.): *Slovenski jezik med slovanskimi jeziki*. Zbornik slavističnega društva Slovenije 31. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, str. 187–227.
- Wachinger, Burkhart (2010): Oswald von Wolkenstein. Ruh, Kurt i. dr. (ur.): *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*. Zv. 7. Berlin, New York: Walter de Gruyter, st. 134–169.
- Weinhold, Karl (1867): *Bairische Grammatik*. Berlin: Ferd. Dümmler's Verlagsbuchhandlung.
- Wolf, Gerhard (1989): Die deutschsprachigen Reiseberichte des Spätmittelalters. Brenner, Peter J. (ur.): *Der Reisebericht. Die Entwicklung einer Gattung in der deutschen Literatur*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, str. 81–116.